

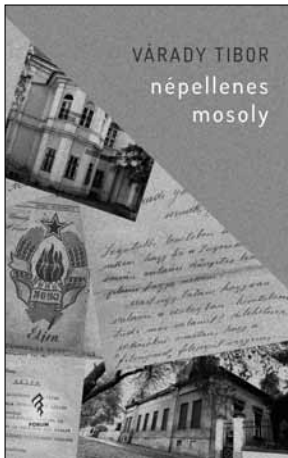
HÉTKÖZNAPI FASIZMUS ÉS TITOIZMUS – BÁNÁTI PERIRATOK TÜKRÉBEN

Várady Tibor: Népellenes mosoly. További történetek az irattárból

Örvendetes és a maga nemében páratlanul értékes múltmentő eltökéltségre vall, hogy Várady Tibor nagybecskereki születésű író, ügyvéd és jogászprofesszor (CEU, University of Emory, Atlanta), az újvidéki *Új Symposion* folyóirat egykori felelős szerkesztője, eddig vagy húsz szak- és szépirodalmi könyv – köztük egy regény és féltucat esszékötet – szerzője továbbra sem lankad közreadni a „Várady-regestrum”, e háromnemzedéknyi ügyvéd-, politikus- és jogászdinasztia 120 évet felölelő családi perirat-hagyatékát. Ellenkezőleg, a remek tollú, tudós szerző és esszéista az elmúlt évtized során mind gyakrabban rukkolt elő az újvidéki Forum Kiadó gondozásában mára sorozattá bővült izgalmas köteteivel. A családi irattári hagyaték eddig hatkötetes válogatott forrásközléseit éppen tíz éve indította el nagyapja, Várady Imre (1867–1959) ügyvéd, budapesti, majd belgrádi képviselő, a bánáti magyarság fáradhatatlan jogvédője kétkötetes napló- és memoárválogatásával, majd további négy kötet publikálásával folytatta azt e legújabb könyvével bezáróan (*Várady Imre naplója I–II.*, [2011–2012]; *Zoknik a csilláron, életek hajszálon* [2013]; *Libatoll és történelem* [2017]; *Mi történt Écskán?* [2019]; *Népellenes mosoly* [2021]). Ám a több tízezer iratcsomót őrző, jórészt Újvidéken tárolt családi archívum még számos izgalmas felfedeznivalót tartogat, s a szerző tovább dolgozik sorozatának folytatásán.

„Halál a fasizmusra – Szabadság a népnek!”

Várady Tibornak – aki a II. világháború kitörésének évében kisebbségi magyarként született e soknemzetiségű bánáti régióban, s ügyvéd nagyapjához és apjához hasonlóan egy sor drámai uralom- és rendszerváltást élt meg – kivételes érzéke van a 20. századi történelem köznapis abszurditásait meglátni, s azokat térben és időben eredeti analógiák és kontrasztok mentén továbbgondolni. Erre vallanak már könyvei és esettanulmányai merészen groteszk címadásai is, melyek nemegyszer kiemelt idézcímek, metaforikus montázsok vagy jelzőtöredékek. Hiszen azzal, hogy egy 1945 nyarán keltezett petrovgradi – korábban nagybecskereki, Veliki Bečkerek-i, grossbetschkereki, utóbb zrenjanini – perirat bizarr kulcsszavát a könyve homlokára írja (jellemzően csupa kisbetűvel, mint a sorozat eddigi összes könyvcímét), máris jelzi: itt gyilkos ideológiák élet-halál harca dül még a látszólag legjelen-

Forum Kiadó
Újvidék, 2021
242 oldal, 690 RSD

téktelenebb köznapi ügyekben is, s az ellenséges érzület áruló jeleként akár egy fanyar mosoly is büntetőper és börtönítélet tárgya lehet, ha az, úgymond, „népellenes”. Egy fennmaradt szerb nyelvű tanúvallomás szerint ezúttal Csepicsányi István nagybecskereki evangélikus lelkész mosolya merítette ki e súlyos tényállást, aki magyarként a bánáti német megszállókkal nemhogy nem kollaborált, de a Wehrmacht már az első nap letartóztatta, így aligha szolgált rá a hivatalos iratok fejlécén ekkortájt obligát titói jelszó: a „Halál a fasiszmusra – Szabadság a népnek!” fenyegetésére. (1947 őszén a becskereki kerületi bíróság végül egy év börtönre és kényszermunkára ítélte „fasiszta-barát propaganda folytatásáért” és mert lelkesztársaival a megszállás alatt „a fasiszmus iránti elkötelezettségtől vezérelve” a város szlovák-, magyar- és németajkú lutheránus egyházközségeit egyesítették.)

Ám hiába, egy éber és jó szemű szerb szomszéd, Božović Sava a tanúvallomása szerint látta, hogy: „Rögtön a felszabadulás után, amikor vonult a Vörös Hadsereg, a vádlott lelkészlakásában az ablak mellett állt, és csúfondáros cinizmussal nézte vonulásukat, majd becsukott minden ablakot, kivéve egyet, melynél egy fiatalember állt. [...] A vádlott legyintett kezével, és miután a redőnyt ablakain leengedte, a szobájába ment.”

A szerző – akinek ügyvéd apja, Várady József egykor a megvádolt lelkészt védte – gondosan számbaveszi a fennmaradt iratokat, hiányaikat is mindenkor jelezve. A címadó esettanulmány kapcsán érdemes mindjárt az ő kommentárját is idézni, annak példájául, hogy egy-egy bűnvád hátterét miként bontja ki az archív periratokon kívül gyakran saját emlékeire, a korabeli sajtóra vagy más, utóbb általa felkutatott iratforrásokra és adatközlőkre is hagyatkozva. (Ezúttal például arra, hogy a lelkész a szerzővel nagyjából egyidős fia: „Pupsi” kedvelt játszótársa volt az elemista Tibornak, kivel az inkriminált lelkészlak ablakában állva később azzal múltatták az időt, hogy vajon melyikük találja ki: egy- vagy kétlovas kocsi fog-e az utcán előttük elhaladni.)

A papírok között van egy feljegyzés (ceruzával, az apám kézírásával), melyből látom, hogy a tárgyaláson az ügyész „népellenes mosoly”-ként minősíti Csepicsányi lelkésznek a szomszéd által észrevett arckifejezését. Tehát világos, hogy a politikai szintéren hol helyezkedik el Csepicsányi. Akkor is, ha az ablak mögött áll a lelkészlakban. Feltételezem, hogy a kézlegyintése is népellenes legyintésként lett értelmezve. Lendületes években a nép fogalma meglehetősen leegyszerűsödik. Becskereken akkoriban (és nemcsak akkoriban) sok volt a vegyes házasság és a kavargó identitás. Negyven-ötven aktát találtam a [III.] világháború utáni első évekből, melyben az a központi kérdés, hogy egy német vezetéknevvel rendelkező ember német vagy magyar-e (mert ha német, a vagyónát elkobozzák). Volt egy osztálytársam, aki nem tudta eldönteni, hogy ő szlovák-e vagy magyar. Egy szerb nevű ismerősünk németnek tudta magát. Gyakran tehát nem volt egyértelmű, hogy ki hova tartozik – viszont minden leegyszerűsödött, ha a népről volt szó.

E sorokból nyilván kihallani a bujkáló iróniát, ami a „holtak és voltak” fölött sokat töprengő szerző esszéstílusának és történetrekonstrukcióinak egyik megnyerő vonása a józan judícium és a kellő empátia mellett. Ami pedig a becskereki – „nemcsak akkoriban” – gyakori vegyes házasságokat illeti, ez a Várady családra is igaz, hiszen Várady Imre, a nagyapa elzászi német, József, az apa horvát, míg a szerző szerb nőt választott egy életre feleségül. „Kavargó identitásról” az ügyvéddinasztia esetében azonban aligha lehetett szó, mivel döntően szabadelvű, multikulturális felfogásukkal jól megfértek mindhármuk öröklött magyar érzülete, patrióta elkötelezettsége, polgári kultúrája s a széles körben respektált, nem csak a magyarok jogvédelmét ellátó ügyvédcsalád helyi „begyökerezettségé”.

Az új kötet nívója

Aki a Várady-sorozat korábbi dokumentumpróza-köteteit már olvasta, óhatatlanul azzal a várákozással lapozza fel a *Népellenes mosoly* fejezeteit, hogy azok mi újat tartogatnak vajon a már ismert esetrekonstrukciókhoz képest. Elsőként az elemzőn közreadott források szűkebbre vont, alig egy évtizednyi időhatára (1941–1952) tűnik fel, amely – néhány korábbi, későbbi utalást leszámítva – jórészt a II. világháború alatti s az azt követő néhány évre korlátozódik. Más szóval a bánáti német megszállás és a titói Jugoszlávia egyéni és kollektív tragédiákban bővelkedő uralomváltásának idejére, s nyilván ez az oka, hogy e könyv írásainak tematikája jóval egyneműbbnek és áttekinthetőbbnek hat az előző kötetekéhez képest. Íme, egy vázlatos egybevetés a sorozat korábbi darabjaival: Várady Imre, az 1893-ban Becskerekén ügyvédi irodát nyitó nagypapa kétkötetes válogatott naplója és memoárjai a kiegyezés utáni gyermekévektől haláláig, 1959-ig követik nyomon a bánáti hétköznapiak s a nagy korfordulók sorsváltásait. (Élete legintenzívebb szakaszában, a két világháború között naplót ugyan nem írt, de számos levele és irata maradt meg ebből a korszakból is.) A *Zoknik...* kötet a múlt századelőtől közöl periratokat, de a szerző jelenkori reflexióival megtoldva bő száz évet ölel fel ez is. Kevesebb esettanulmányt tartalmaz, ám elődeinél tágabb időkört jár be keresztlül-kasul a *Libatoll...* kötet, a bánáti helytörténet 19–20. századi szeszélyes nyomvonalain. Ennél is mélyebbre vezet vissza a múltba a műfajában inkább monografikus, a szerző által „dokumentumregényként” definiált *Écska...* kötet, amely a Lázár-Harnancourt kastély és grófi mintabirtok többnemzedéknyi lakójának sorsát idézi fel az archívum iratai és korabeli újsághírek alapján megannyi vadromantikus és holtrealista fordulattal, mely kötet a szerző egy kései véletlen találkozásával zárul az iratokból életre kelt egyik hőisével – az idős Pallavicini őrgrofnővel, 1991 tavaszán Kaliforniában.

Ám éppoly szembetűnő az is, hogy a közzétett bánáti, becskerei periratok problémahalmaza voltaképp alig változott, s az makacsul a 20. századi kollektív traumák, identitásválságok, önkéntes és kényszerű nyelv- és névcserék, lényegében a kisemberek köznapi túlélő stratégiái körül forog a háborúk és diktatúrák egymást váltó pusztító kényszerei között. Ezekkel szembeesít *Magánéletek a fasizmus alatt* címmel már a kötet első fejezete is három töprengésre készítő esettanulmányával. E rágalmozási esetek békeidőben talán bagatell magánügyeknek hatnának, ám itt rendre kiderül, hogy a háború és a német megszállás alatt nagyon is komoly tétjük volt, mivel e szomszédügyi, munkahelyi viszályokban – „népi német” sértőikkel és sértetteikkel – a helyi hadbíróság volt a döntő szó. Vajon miféle tekintélypótló esélyt látott a német fegyverekkel Becskerekre is „házhöz jött” náciizmusban 1941 tavaszán egy 82 éves sváb özvegyasszony, bizonyos „Jemricsnéni”, aki „Adolf Fichtner” álnéven feljelentette haragos – szintén sváb – szomszédját, azzal, hogy az I. világháborúban nem is volt, mint állítja, német tiszt, viszont ellenséges csapatokat vezetett át a határon, és hamis belga útlevelel szökött Szerbiába, ráadásul, meglehet, még ekkor is a lakásán rejtegeti volt zsidó munkaadójának pénzét és iratait? (A német hadbíróság rágalmozásért „Jemricsnéni” utóbb 200 bírodalmi márka pénzbírságra ítélte.) Avagy mi volt a valódi oka, hogy N. Emil helyi patikus huszonéves asszisztensét, V. Ilonát 1942. május 1-jén „kézzel és ököllel ütötte, húzta a haját és lábbal is megrúgta” – továbbá miért vádolta Ilona feljelentésében a főnökét még azzal is, hogy „tiltott rádióállomásokat hallgatott és szidalmazott vezető embereket, köztük Hitler Adolf Führert” is? (Az ügy Várady Imre közbenjárásával végül peren kívüli egyezséggel zárult, N. Emil bocsánatot kért, és 65000 dínár kárpótlást fizetett V. Ilonának, aki viszonzásul visszavonta az ellenséges rádiózás és Führer-szidalmazás vádját.) Avagy mi állhatott vajon háttérben annak a kirívóan becsmérő szóváltásnak, ami a háború végéig jórészt svábok lakta Zsigmondfalván 1943

tavasznán történt? Ennek során L. Miklósné ugyanis többször „lekurvázta” a szomszéd Susannát és annak anyját, azt állítván, hogy az ő saját férje (!) vitte Susannát a szalmakazal mögé, s a fiatal lány már többször is elvetélt. (A hadbírósi beadványt utóbb sikerült polgári peres útra terelni, s a becskerekai járásbírósa a tettét megbánó rágalmazóra végül csak a perköltségek megfizetését szabta ki.)

A bánati „couleur locale”

Várady Tibor fordulatokban gazdag becskerekai és környékbeli esetteljárásainak sajátos helyi szint ad, hogy a magyarul, németül és szerbül idézett periratok szereplőit és helyszíneit avatott „idegenvezetőként” sok esetben már kora gyermekkorától ismerte, s ekként azokat a legapróbb részletekig képes elevenen felidézni. Ahogy otthonosan mozog a városi és a környékbeli falusi folklór: a pletykák, rágalmak és becsületsértések 1940-es évekbeli világában is. Mondandója kiemeléseként látható kedvvel és gyakran idéz korabeli kiszólásokat, vicceket, nótákat, anekdotákat, vagy akár csak egy-egy odaillő gyermeki emlékfoszlányt is. Ilyen az a bizarr verbális abúzus, amelynek hétévesen a Bega-parti város korzóján a nagynénjével sétálva maga is fül- és szemtanúja volt:

Mellettem két fiatalember ment, akik egy előttük haladó lányra tettek megjegyzéseket. Pontosabban a fenekére. [...]

„Ez egy fasiszta segg!” – mondta az egyik. Akkor ezt nem igazán értettem (csak tudtam, hogy ez fontos, mert a nagynéném próbált odébb rántani). Ma, azt hiszem, meg tudom magyarázni. Nem fasisztabarát volt a megnyilatkozás. Vélhetően azt akarta kifejezni, hogy ami előtte másfél méterre mozog, az szemérmetlenül vonzó – és mivel bűnös izgalmak sugárzását érezte, ezekre keresett valami erős, találó kifejezést.

A másik fiatalember nem értett egyet a megállapítással. Neki is nagyon tetszett, amit látott, ő is az éppen távozó és éppen alakuló értékek között böngészve keresett párhuzamot, de úgy látta, hogy dicsérni most csak egyféleképpen lehet. Ezt mondta: „Ellenkezőleg. Ez egy antifasiszta segg!”

Nem volt könnyű igazságok között választani. [...]

Mindenesetre, történt valami áttörés. Ha lennének korzótörténetek, lehet, hogy azt állapítanák meg, hogy körülbelül ekkor (talán 1947 őszén) került olyan távolságra a háború a becskerekai korzótól, hogy – bár bíróság előtt még nem – itt a „fasiszmus” és „antifasiszmus” szavakat már esendő, hétköznapi retorikai célokra is alkalmazhatták a sétálók.

Az efféle esetek sok humorral vegyített felidézését inkább csak az fogja vissza tényközlő komor hangváltásaival, hogy a könyv német, magyar és zsidó szereplői közül utóbb sokan földönfutóvá lettek, a fronton, haláltáborban, kivégzőosztag előtt vagy bitófán végezték, netán a rájuk váró kínszenvedések elől öngyilkosságba menekültek. A *Torontál* című napilap 1941. május 16-i gyász híreiből kiolvashatóan csak a német megszállást követő pár héten legkevesebb tíz helyi magyar zsidó lakos vetett véget önkezével életének – mint azt Várady Imre tanúsítja a nevüket piros tintával kiemelve egy vádiratnak is beillő glossza kíséretében: „...ezek a német zsidóüldözésnek öngyilkos áldozatai”.

E súlyos évtized alatt, tudjuk, gyilkos jelszavak és ideológiák gyürköztek, rablőháborúk és népirtások licitáltak egymásra – nem először és nem utoljára e sok szenvedést látott régióban. A szerző mégsem ezeket részletezi és dokumentálja elsősorban, hanem a peres

akták és helyi konfliktusok mélyén azokat az eseteket, melyekben meg-megcsillan valami „normalitás”, emberség, civil kurázi, a hétköznapi józansága. Ahogy tette azt a totalitárius diktatúrák alatt is büntetőperek védőjeként majd’ egy évszázadon át ügyvéd apja és nagyapja a sötét intrikákkal s a jogtipró hatalmi önkénnyel szemben az ártatlanok és semmiségekért meghurcoltak pártját fogva. Azzal például, hogy a kommunistaellenes plakátoson ért naiv falusi kamaszokat védte az UDBA által belőlük kifozott – hamis – beismerő vallomások ellentmondásait ízekre szedve. Azzal, hogy egy falusi tejuzem vezetőjét, Branko Đurićot próbálta kimenteni a nagyrészt koholt, súlyos börtönévekkel fenyegető vádak alól, aki nemcsak emberségesen bánt két, hozzá beosztott, kényszermunkára ítélt nővel (egyikük a neve alapján német, a másikuk szerb volt), de még balul sikerült Romániába szöktetésükben is segédkezett. Azzal, hogy esélytelennek tűnő, bonyolult – a háború és az etnikai konfliktusok által ellehetetlenített – örökbefogadási ügyekben kész volt többször is eljárni. Vagy azzal, hogy elvállalta a koholt kollaboráns-váddal elítélt „paprikamalmos” Péli Antal családgyesítési ügyét, aki el akarta végre venni német származású, két gyermekükkel együtt lágerben sýnlódó asszonyát – valójában *de facto* már 1939 óta a feleségét –, csak hogy kiszabadítsa őket.

A Lederer-akták tanúsága

„Ledereréket üldözték, majd elítélték. Csak nem azok ítélték el, akik üldözték. [...] A megmaradt iratokban leginkább a háború utáni első évek valóságváltozatai festődnek. Ekkor szűnt meg a Lederer-birtok – és ekkor távoztak Ledererék. Nyoma van a háború alatti éveknél is. És közelebbről látszik, hogy kik voltak Ledererék.”

Lássuk hát, kik voltak!

A csókai, törökkanizsai nagybirtokos és gyáriparos család bánati vagyonát még a 19. század végén Lederer Arthur, majd az ő fia, a mindkét ágon zsidó származású, utóbb katolizált Lederer György alapozta meg, aki 1897-ben született Budapesten. Felesége, az 1906-os veszprémi születésű Rainprecht Magda katolikus vallású volt, és két gyermek anyja. 1946 őszén a házaspárt „nép és állam ellen elkövetett bűncselekményért” jó féléves börtönbüntetésre ítélte a Szabadkai Kerületi Bíróság elnöke, Dr. Gyetvai Károly, amiért a Magyarországhoz visszacsatolt Ókanizsán 1941 után téglagyárat működtettek. Ekkor már 3000 hektáros csókai mintagazdaságuktól és szőlőjüktől, szalámi- és téglagyáruktól megfosztva teljesen vagyontalanok voltak.

A kötet végén a szerző a „Lederer-ügyeknek” szenteli leghosszabb írását, aminek több oka is lehet. Az első személyes, mivel a bánati birtokos, gyártulajdonos família (György és a kiegyezés táján született apja: Arthur) s a Várady ügyvéddinasztia (József és apja: Imre) ekkor már két nemzedék óta szívélyes ügyfél-, sőt, baráti kapcsolatot ápolt egymással. Ráadásul a szerző gyerekként maga is ismerte a becskerekeli látogatásain náluk reggelire, ebédre bejelentkező vádlottat: „Gyuri bácsit” – majd utóbb, az őt elítélő külön agglegény bírót: Gyetvai Károlyt is, miután 1963-ban az Újvidéki Jogi Kar tanársegéde lett, s az értekezleteken és vacsorákon egy asztalnál ült vele, mi több, utána a kocsiján gyakran a vasútállomásra is készséggel kivitte a már nyugdíj előtti jogászprofesszort, aki Topolyáról ingázott Újvidékre naponta. (E személyes emlékeit a korábbi büntetőbíróról sok évtized múltán a nemrég előkerült Lederer-akták hívták elő benne.) A másik ok a forrásbőség lehetett: a beadványok, feljegyzések és periratok, Lederer Arthur és György kézírásos levelei s a bánati helytörténetek: Fehér Kálmán, Cs. Simon István és Farkas Zsuzsa adatgazdag munkái – mindez együtt nyilván alapos esettúrára ösztönözte a szerzőt. Méghozzá azzal a szándékkal – s ez a bővebb terjedelem harmadik oka –, hogy a Lederer család sor-

sán át felidézzen néhány rendíthetetlen óvilági illúziót és túlélőkísérletet, mint írja: „egy-két világváltással” a háttérben.

Itt sajnos nincs mód minden részletre érdemben kitérni, így a szerző rekonstrukciója nyomán csak Ledererék főbb sorsfordulóit veszem sorra. A még az I. világháború végén katolizált zsidó családon 1941 tavaszán, a Bánát német megszállásakor már nem segített sem a keresztlevél, sem az, hogy a csókai katolikus templomot korábban számos adománynyal segítették. György tizenéves fiát és lányát anyjukkal együtt már márciusban Pestre küldte, míg ő és idős apja a csókai uradalmon maradt, remélve, hogy katolikus hitük és népszerűségük – nota bene még a bánáti németek körében is – kellő védelmet nyújt majd személyüknek és vagyonuknak. Rövid időre maradhattak is, ám azután egy SS-tiszt, aki a kastélyukban volt elszállásolva, megsúgta nekik, hogy a megszállók szemében ők is zsidónak számítanak, és hamarosan letartóztatják őket. (A Bánátból mintegy ötezer magyar zsidót vittek a belgrádi haláltáborba, melyet csak kevesen éltek túl.) A szökésre pár órájuk maradt csupán, ezt ki is használták. Még az éjjel Zentára mentek, majd csónakkal átkeltek a Tiszán, ahol magyar uralom alatt – egyelőre – több esélyük volt. Csakhogy a zsidó származás idővel mind durvább jogfosztást és megaláztatást vont ideát is maga után. Később már György sem lehetett a magyarországi Ókanizsán működő téglagyárának tulajdonosa, s így azt „árja” felesége nevére íratta. Eközben Csókán a német megszállók „zsidó vagyonként” elkobozták a Lederer-birtokot és a szalámigyárat is. Végül 1944. március 19-étől Ledereréknek már Pesten is bujkálniuk kellett. Kifosztva és elcsigázva túléltek a nyilas razziákat, miként a város orosz ostromát és pusztító bombázását is.

1945 tavaszán visszatértek végre, mivel Csókán és Kanizsán maradt mindenük, s egész addigi életük oda kötötte őket. A kérdés csak az volt: lehet-e ugyanúgy folytatni mindent, mint négy évvel korábbi menekülésük előtt? Eleinte úgy érezhették, a fasizmus üldözöttjeiként egy oldalon állnak az új jugoszláv hatalommal, ám ez nem tartott sokáig. Azelőtt Bánát-szerte közismert, megbecsült emberek voltak, s így múltjukat nem kellett eltagadniuk. De hiába, a birtokukat és otthonukat már nem tudták visszaszerezni, azok „népi javakká” lettek az államosítással, és némi kárpótlásra mind kevésbé volt kilátásuk. Egy időre Szabadkán húzták meg magukat, miközben Lederer György Becskereken és Belgrádban próbált állást vagy munkát találni, hiába. Azután 1946 őszén „a megszállókkal való együttműködés” vádjával nemcsak teljes vagyonvesztésük vált véglegessé, ám a börtön és kényszermunkatábor is mind közelebb fenyegetés lett számukra. Alapja ennek az a csapdahelyzet volt, hogy korábban a magyar uralom alá került Bácskában Ledererék ókanizsai téglagyárát az árja feleség nevére írták; így azt a Jugoszláviával ellenséges magyar állam nem kobozta el, ám később épp ez lett a legfőbb vád ellenük, hogy e gyár tégláit és cserepeit a magyar megszállók céljaira használták (több konzervgyárat belőlük építve Szegeden, Kecskeméten és Kiskunhalason). Az ítélet után a Lederer házaspár már csak az amnesztiában bízott, de hiú reménynek bizonyult az is. Györgyöt 1947 elején Mitrovicára, a feleségét, Magdát a požareváci börtönbe zárták – miközben Gyetvai bíró nyilván futószalagon hozta a hasonló „fasiszta kollaboránsok” elleni ítéleteket. Börtönbüntetését letöltve az újraegyesült Lederer házaspár két tizenéves gyermekével csakhamar Magyarországra szökött, onnan tovább Angliába, majd utóbb Dél-Afrikában telepedett le, ahol György két nagybirtok sikeres jószágigazgatója lett, s emellett a Dél-Afrikai Magyar Egyesület elnöke. Várady Imre születésnapjára Ledererék Johannesburgból még sok évig küldték üdvözlőlapjaikat Becskerekre.

Egy „emlékezetpárti” könyvsorozat

Nagyapja kétkötetes válogatott naplóját és memoárjait ajánló előszavában Várady Tibor, a „registreum-örökös” unoka ezt írja: „A feledés különösképpen akkor fenyeget, ha az eseményekkel együtt eltűnnek az emlékhordozók is. Nemigen van már Nagybecskerekén, aki továbbadja a német és a zsidó mindennapok emlékeit. A fennmaradás küszöbére került a magyar emlékezet is.” Ezt a küszöböt kívánja alapos és időtálló esettanulmányok sorával maga is „kiszélesíteni” az elmúlt évtized során közreadott elemző forrásköteteiben. Mint azt egy másik könyvének előszavában kiemeli: „Én magam az emlékezet oldalán vagyok, és ez itt egy emlékezetpárti könyv.” Az emlékezet persze sokféle lehet, ahogy a „pártisága” is: munka, kegyeleti aktus, passzió, pótcselekvés, netán csak spontán, ártatlan élvezet. Várady Tibor részéről, úgy tetszik, egyszerre vállalt közfeladat és elidegeníthetetlen magánügy. Az ő töprengő mementóit a legkevésbé sem a nosztalgikus vagy önsajnáltató szándék és pláne nem holmi beszűkült etnicista öngazolás vezérli. Várady bensőséges kötődése Bánát múltjához sokkal inkább kulturális értékrendet, erkölcsi és hivatásbeli magatartásnormákat követ, s ekként vállalt provincializmusa is, mondhatni, egyetemes és világpolgári.